

4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : учебное пособие. Москва : ЭТС, 2001. 424 с.
5. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
6. Dor D. On newspaper Headlines as Relevance Optimizers. *Journal of Pragmatics*. 2003. P. 696. URL: https://www.researchgate.net/publication/229005694_On_Newspaper_Headlines_as_Relevance_Optimizers.
7. George Keith. Translating analysis. Oxford : Oxford University Press. 2005. 124 p.
8. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/international>
9. The Observer. URL: <https://www.theobserver.com>

УДК 81'25/.373.231

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.36>

ЕТНОСПЕЦИФІЧНІСТЬ ВЛАСНИХ ІМЕН І ПЕРЕДАЧА ЇХ ЗНАЧЕНЬ У МОВІ ПЕРЕКЛАДУ

ETHNOSPECIFICITY OF PROPER NAMES AND TRANSMISSION OF THEIR MEANINGS IN THE TRANSLATION LANGUAGE

Долинський Є.В.,
orcid.org/0000-0003-4074-4648
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету

Незважаючи на те, що власні імена становлять незначну частку лексичної системи, через етноспецифічність своєї форми та змісту вони залишаються важливою проблемою і лінгвокраїнознавства, і перекладознавства. Антонімастичні новоутворення перекладаються зазвичай змішаним способом, тобто шляхом одночасного застосування транскодування, пояснення, опису. У рамках дослідження представлено приклади власних імен, під час перекладу яких виникають труднощі, та порівняльний аналіз перекладу художнього твору, що можна використовувати для вивчення прийомів перекладу, для глибшого вивчення англійської лексики та її стилістичних аспектів, а також під час читання, аналізу або перекладу художньої літератури, публіцистичних творів і газет англійською мовою.

Одержані результати можуть бути використані у підготовці освітніх курсів із лексикології, стилістики, лінгвокраїнознавства та перекладознавства англійської мови та для створення відповідних навчальних посібників, підручників і словників. Інформація щодо таких особливих імен допоможе майбутнім перекладачам уникнути помилок, пов'язаних із можливою неправильною інтерпретацією імен як таких, що не мають символічного значення. Для правильної інтерпретації тексту недостатньо одного лише «мовного знання», також необхідно володіти і певними знаннями про фрагмент дійсності, про який мовиться.

Доведено, що культурно-асоціативний компонент значення власних імен як такий, що визначає перехід останніх у власні імена-символи, можна найточніше виявити й описати у межах лінгвокраїнознавчої теорії слова, тобто вивчення значення слова у тісному зв'язку з культурно-історичною традицією народу – носія мови.

Ключові слова: власні імена, переклад, етноспецифіка, вивчення англійської мови.

Despite the fact that although proper names make up a small part of the lexical system, they still remain an important problem of linguistics and translation studies due to the ethno-specificity of their form and content. Antonomastic new formations are usually translated in a mixed way, namely, by the simultaneous use of transcoding, explanation, description. The study presents examples of proper names in translation, which are difficult and comparative analysis of the translation of a work of art, which can be used to study translation techniques, to study English vocabulary and its stylistic aspects, as well as when reading, analyzing or translating fiction, journalistic works and newspapers in English.

The obtained results can be used in the preparation of educational courses in lexicology, stylistics, linguistics and English translation and in the creation of appropriate textbooks, textbooks and dictionaries. Information on such special names will help future translators to avoid mistakes related to possible misinterpretation of names as non-symbolic. For the correct text interpretation is not enough just "language knowledge" it is necessary to have modern and certain knowledge about the fragment of reality in question.

It is proved that the cultural-associative component of the meaning of proper names as determining the transition of the latter into proper names-symbols can be most accurately identified and described within the linguistic theory of the word, ie the study of the meaning of the word in close connection with cultural and historical tradition, which is a native speaker.

Key words: proper names, translation, ethnospecifics, learning English.

Постановка проблеми. Власні імена займають чільне місце у складі лексики будь-якої мови, в тому числі і англійської. Вони слугують для називання людей і тварин, географічних і космічних об'єктів різних класів, а також різних об'єктів матеріальної та духовної культури. Специфіка власних імен давно привертала увагу не лише географів, істориків і лінгвістів, а й перекладачів. Їх своєрідність призвела до того, що власні імена почали вивчати в особливій галузі лінгвістики – ономастиці. Основним питанням, яке хвилює теорію перекладу з моменту її виникнення і донині, залишається питання про ступінь близькості перекладу до оригіналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ономастики присвячували свої праці відомі лінгвісти, серед яких Л. Белей, В. Калінкін, Е. Магазаник, М. Мельник та ін. Серед наукових праць із перекладу, де аналізується передача власних імен, можна назвати монографії В. Виноградова, С. Влахова і С. Флоріна, Н. Гарбовського, а також Д. Єрмоловича та ін.

Актуальність теми визначається необхідністю подальшої розробки теоретичних положень ономастики, з одного боку, та їх перекладу – з іншого. Оскільки власні імена через особливості їхньої семантики не виділялися як окрема група, це не могло не вплинути на рівень їх дослідженості. Хоча робота переважно будувалася з урахуванням загальних тенденцій вивчення семантики та функціонування мовних елементів, вона виконана у руслі лінгвокраїнознавчих і перекладознавчих досліджень, актуальність яких є беззаперечною.

Постановка завдання. Метою статті є опис і пояснення особливостей семантики власних імен, визначення їх комунікативно-стилістичних функцій у текстах, художніх творах. Основними завданнями є: встановлення специфіки перекладу власних назв, до складу яких входять почесні імена; визначення проблеми перекладу власних назв у сфері науки; опис антономастичних імен як етноспецифічних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Проблема правильного перекладу власних імен українською мовою полягає у тому, що не всі звуки англійського мовлення можуть бути точно виражені засобами українського алфавіту і, відповідно, передача англійських імен, прізвищ і назв матиме за необхідності більш або менш приблизний характер. Ймовірно, саме тому в минулі часи англійські власні імена передавалися в англій-

ській літературі за допомогою транслітерації, тобто шляхом передачі графічної форми слова без урахування його фонетичного змісту.

Часто перед або після транскрибованої назви компанії для відома українського читача дається пояснення, чим займається ця компанія, наприклад: *Автомобільна компанія Джeneral моторз корпорейшн*.

Назви політичних партій і державних установ зазвичай перекладаються:

Liberty Party – Ліберальна партія; Security council – Рада безпеки.

Назви географічних об'єктів передаються двома способами: шляхом перекладу (калькування), коли вони складаються з називних імен (*Cape of Good Hope – Мис Доброї Надії; Lake Superior – Озеро Верхнє*) і шляхом транскрипції залежно від того, що є традиційним у міжнародній практиці, наприклад: *Midway – Мідвей; Newfoundland – Ньюфаундленд*.

Особливу увагу ми хочемо приділити перекладу назв закладів, підприємств, географічних об'єктів тощо, які містять почесні імена. І. Корунець зазначає [3, с. 112], що в англійській мові почесне ім'я передує назві підприємства/органу, яке є у його складі, тоді як в українській мові воно завжди йде за назвою підприємства/органу: *Humboldt State College – Державний коледж ім. Гумбольдта; George Washington Library – Бібліотека ім. Джорджа Вашингтона; Національна бібліотека України ім. академіка Вернадського – Ukrainian Academician Vernadskyi National Library* [7].

Назви літературних, наукових премій зазвичай перекладаються двома способами – зі збереженням імені, яке має премія, або шляхом трансформації іменника у відповідний відносний прикметник: *Nobel Prize – Нобелівська премія (премія імені Нобеля); Taras Shevchenko Prize – Шевченківська премія (премія ім. Т.Г. Шевченка); Rylskyi Translation Prize – перекладацька премія ім. Максима Рильського* [7].

Саме тому англійські почесні імена здебільшого трансформуються, де можливо, у відносні прикметники в українській мові, як відповідні англійські іменники. Цього правила потрібно також дотримуватися у перекладі назв, що містять часто використовуваний прикметник «державний», однак останній в англійській мові може інколи пропускатися, що не потрібно вважати перекладацькою помилкою. Можливі два види перекладу таких імен: *Київська державна кіностудія ім. О. Довженка – Kyiv State Dovzhenko Film Studio, Київ Довженко Film*

Studio; Львівський державний університет ім. Івана Франка – Lviv I. Franko State University, Lviv I. Franko University [7].

Почесні імена, які походять від загальних назв чи від тих, що позначають історичні/революційні події, можна передавати двома способами: 1) лише перекладом або 2) транслітерованим/транскрибованим варіантом чи шляхом пояснення у дужках водночас: *Львівська фірма кондитерських виробів «Світоч» – Lviv Svitoch (Torchlight) Confectionary Firm [6].*

Деякі назви інститутів передаються з означеним артиклем у англійському перекладному відповіднику: *Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов – The Horlivka Foreign Languages Teachers' Training Institute (now University); Київський медичний університет ім. Богомольця – Kyiv Bohomolets Medical University; Музична школа ім. М. Лисенка – The M. Lysenko Musical School [6].*

Потрібно неодноразово наголошувати на тому, що місце почесних імен в англійських перекладах чітко визначене і може бути змінене, лише коли цього вимагає мовна ситуація (стиль) чи зміст.

Іноді прізвища у власних назвах зі сфери науки й економіки на професійному жаргоні позначають прилад, пристрій, метод, процес тощо і перекладаються відповідно: *Gunn oscillator – генератор на діоді Ганна, Hall switch – перемикач на датчику Голла.*

Окремі англійські терміни, що не мають у своєму складі прізвища, можуть перекладатися термінами із прізвищем: *energy operator – оператор Гамільтона, interfacial phase – (міжфазовий) шар Гіббса, thermal noise – шум Джонсона.* Такі англійські терміни мають зазвичай й інші дублетні українські відповідники, які не містять прізвища: *thermal noise – тепловий шум, energy operator – оператор енергії.* Подібним чином деякі англійські термінологічні сполучення із прізвищем мають дублетні українські відповідники: *Dow oscillator – генератор Доу, генератор з електронним зв'язком; Coriolis acceleration – прискорення Кориоліса, поворотне прискорення.*

Слід мати на увазі, що іноді у деяких українських відповідниках англійських термінів, котрі містять прізвища, відбувається заміна, тобто вживається інше прізвище: *Giaque's temperature scale – шкала Кельвіна, basic Bessemer process – томасівський процес.*

Товарний знак, своєю чергою, посідає особливе місце серед власних назв. Власна назва дається окремим об'єктам, що належать до певного класу речей, які індивідуально виокремлю-

ють із цього класу. Кожна власна назва присвоюється об'єкту внаслідок індивідуального акту номінації, котрий може супроводжуватися юридичною фіксацією. Хремотоніми можуть слугувати основою для товарних знаків: марка олівців «*Koh-i-Noor*» в обох випадках не викликати плутанини: ці предмети належать до далеких одна від іншої галузей [5, с. 65].

У номенклатурному корпусі налічується багато власних назв (скажімо, хремотоніми як марочні назви численних продуктів виробничої діяльності – холодильник «*Nord*», автомашина «*Volvo*», майонез «*Торчин*», кава «*Жокей*» тощо). У підмові економіко-математичного моделювання часто вживаються лексичні одиниці, віднесення яких до номенклатури чи до термінології залишається суперечливим питанням. Наприклад, кілька лексичних одиниць, що, як видається, мають статус номена: *крива Енджела* (англ. *Engel Curve*) – «крива, що описує зв'язок між кількістю спожитого товару та рівнем доходу»; *товар Джіффена* (англ. *Giffen good*) – «товар, зниження ціни на який призводить до падіння рівня попиту» тощо. У структурі цих номенів атрибутивну роль відіграє антропонімічний компонент, тобто власна назва [4, с. 57].

Цікаво спостерігати за процесом перетворення власних назв на терміни. Тут етап номенклатури взагалі оминається, адже деякі товарні знаки та марочні назви давно не сприймаються як такі, бо перейшли в розряд загальних назв. Вони увійшли до багатьох мов і стали міжнародними. До найбільших типових прикладів Т. Соболева й А. Суперанська відносять *термос* (1914), *целюфан* (1935), *бікіні* (1945). Найбільш типовий приклад перетворення товарного знака на термін – лексична одиниця *пеніцилін* (*penicilline*) [5, с. 86].

Розглядаючи це питання, неможливо не звернути увагу на особливості перекладу назв підприємств. Отже, назви підприємств (фірм, компаній, корпорацій тощо) не перекладаються, а транскодуються: *Dow Chemical – (концерн) Доу хемікал, General Motors – (корпорація) Дженерал моторс, Sony Corporation – Соні корпорейшн.*

За словами В. Карабана [1]: «Загальний елемент у складі назви (corporation, company тощо) також не перекладається, якщо він є частиною назви підприємства, оскільки в англійських текстах назва підприємства нерідко дається без характеристики підприємства, вираженого звичайно зазначеним загальним елементом, у перекладі доцільно вводити такий елемент (іноді разом із поясненням щодо сфери діяльності), особливо коли підприємство є маловідомим або невідомим

взагалі: *Texaso* – нафтодобувна компанія *Тексако*; *General Electric* – електротехнічна корпорація *Дженерал електрик*; *White Manufacturers Ltd.* – компанія *Вайт мануфекчерерз лтд.*, *Stanson & Brothers* – фірма *Стенсон енд бразерс*» [1, с. 215].

Абревіатури у складі назв компаній звичайно транскрибуються: *CHC Ltd.* – *Сі-Ейч-Сі Лімітед*, *GMN* – компанія *Джу-Ем-Ен*, *IK Marketing* – компанія *Ай-Кей Маркетинг*.

За словами В. Карабана [2, с. 25], власні імена можуть бути етноспецифічними не лише за формою, а й за значенням, хоча, як відомо, більшість власних імен не має значення. Ідеться про власні імена-символи, «алюзивні» слова, так звану «антономазію», тобто вживання власних імен не у притаманній їм функції ідентифікації особи, а як загальних слів – для позначення людей із певними характеристиками, об'єктів, явищ тощо, наприклад, *Apollo* – *красень*, *Xantippe* – *сварлива жінка (дружина)*, *Bethesda* – *лікувальне джерело*, *Eve* – *жінка* і т. ін. Такі власні алюзивні імена відмінні й від метафори, оскільки вони не мають більше жодного, крім асоційованого значення, і від метонімів типу: *a Rembrandt* – *картина Рембрандта*, тому що не утворені внаслідок еліпсу словосполучення (*a painting of Rembrandt* – *a Rembrandt*).

Знання асоціативних значень власних імен, безперечно, становлять певну частку лінгвокультурної компетенції перекладача і поряд із «інтернаціональними» власними іменами-символами (наприклад: *Juda* – *йуда*, *Othello* – *ревнивець*, *Cerberus* – *непідкупний і суворий сторож*) існує значна частка етноспецифічних символічних власних імен, наприклад, англійські *Belgravia* – *вищий світ*, *Watergate* – *гучний політичний скандал*, *Chicago (attr.)* – *гангстерський*. Крім того, антономазія спостерігається у випадку різних власних імен – антропонімів, топонімів, омонімів тощо, і тому становить для перекладача певну складність.

Антономастичні імена можуть бути певним чином «інтернаціоналізмами» – деякі власні антономастичні імена існують у значній кількості мов через запозичення (транскодування): *Croesus* – *Крез*, *Lovelace* – *ловелас*, *Wall Street* – *фінансові кола США*, *Areopagus* – *ареопаг*, *mentor* – *ментор* тощо. Водночас кожна мова має значно більшу кількість етноспецифічних антономастичних власних імен. Наприклад, в англійській мові зустрічаємо такі власні назви, як: *Sam* – *американський солдат*, *Totny* – *англійський солдат*, *Andrew* – *лакей*, *Judy* – *жінка*, *Jill* – *кохана*, *Jane* – *молодичка* і т. ін.

Можна виділити дві великі групи антономастичних власних імен за основою їхнього

утворення: 1) від антропонімів (*Adam* – *людина, чоловік*, *Caesar* – *самодержець*; *верховна влада*, *Fritz* – *німецький солдат*) тощо; 2) від топонімів (*Cheshire* – *чешир (сир)*, *Burgundy* – *червоне бургундське вино*; *бордовий колір*, *Fleet Street* – *британська преса*; *the City* – *фінансові (та комерційні) кола Великої Британії*, *China* – *порцеляна*).

Антономастичні власні імена звичайно перекладаються трьома способами: 1) шляхом транскодування (транслітерування або транскрибування), наприклад, *Dracula* – *Дракула*, *Abernethy* – *абернеті*, *Downing Street* – *Даунінг-стріт*; 2) описово (*Joe Miller* – *старий дотеп*, *Rubicon* – *безповоротне рішення*, *Cockaigne* – *уявна земля достатку*, *Johnny* – *парубок-франт*; 3) одночасним застосуванням транскодування та пояснення або опису (*alexander* – *александер (коктейль із лікеру, джину та вершків)*, *Fleet Street* – *Фліт-стріт (британська преса)*, *cheshire* – *чешир (сорт англійського сиру)*).

Важливим моментом у перекладі антономазій є визначення наявності асоційованого значення у власного імені. Одним із показників можливої наявності такого значення може бути наявність при ньому означення, вираженого звичайно прикметником (нерідко прикметником кольору). Такі антономастичні утворення перекладаються описово, хоча іноді застосовується і семантичне калькування: *hard John* – *агент ФБР*, *black Maria* – *поліцейський автомобіль для перевезення ув'язнених*, *blue Peter* – *прапор відплиття*, *merry Roger* – *веселий Роджер (піратський прапор)*.

Власні назви, алюзивні слова можуть входити до складу складних слів і фразеологізмів, які перекладаються переважно описово: *Johnny-on-the-spot* – *хлопчик на побігеньках*, *John-a-dreams* – *мрійник*, *Jack-leg lawyer* – *адвокат, що береться за сумнівні справи*, *Argus-eyed* – *такий, що все бачить*, *Davy Jones* – *морський диявол*.

Інколи такі «символічні» імена можуть зовсім не перекладатися і в перекладі вилучаються: *Johnny-come-lately* – *пізнє прибуття*, *Judas hole* – *вічко у дверях для підглядання*, *Cheapside bargain* – *дешева (купована) річ*.

Власні алюзивні імена та складні слова, що їх містять, притаманні головним чином жаргону, сленгу та розмовній лексиці. Часто вживаються в розмовно-побутовому мовленні. Багато їх вживається у сленгу для позначення людей і груп людей. Наприклад, у британському сленгу для позначення людини вживається *Joe Blow*, для позначення австралійця – *Alf*, *Fred*, *Roy*, ірландця – *Mick*, *Paddy* та *Patsy*, шотландця – *Jock*, валлійця – *Taffy*, скромної людини – *Milquetoast*.

Їх переклад значною мірою залежить від функції у реченні та тексті взагалі. Наприклад, у мовленні афроамериканців ім'я *Charlie* вживається для позначення білої людини, але якщо воно використовується як звертання, то тоді перекладається кличною формою загального іменника – *хлопче, чолов'яго* тощо.

Наприклад, антономастичні імена вживаються також у науковій мові головним чином для позначення різних фізичних та інших одиниць, приладів і методів дослідження: *einstein – ейнштейн (одиниця енергія), watt – ват, newton – ньютон, ohm – ом* тощо. Як можна пересвідчитися, такі антономазії в науковій мові перекладаються описово або із застосуванням назви предмета, явища або об'єкта, позначеного таким антономастичним утворенням: *Delphi – метод експертних оцінок, Fahrenheit – термометр Фаренгейта*.

Антономазія розглядається як 1) вживання загальної назви замість власної або навпаки й 2) описове визначення особи, наприклад: *Autolycus (міф., літ. Автолік – син та учень Гермеса, персонаж «Зимової казки» В. Шекспіра) – хитрий і спритний злодій і розбійник*.

Алюзивність власних імен пов'язана з тим, що ім'я ототожнюється з особливостями його носія або з певною ситуацією. Згадка алюзивного власного імені у тексті викликає цілий ланцюг асоціацій, основною відправною точкою яких є початковий (буквальний) образ, відомий читачу з певного літературного джерела. Для адекватного сприйняття інформації перекладу необхідно насамперед встановити джерело походження, а саме: 1. Історичні *Rockefeller* (Рокфеллер) «багатство»; 2. Літературні: а) в англійській літературі: *Lancelot* – 1. Ланселот (один із лицарів легендарного короля Артура); 2. уособлення

краси та мужності; б) в американській літературі: *Simon Legree* – 1. Сімон Легрі – торговець «живим товаром» (персонаж повісті Гарріет Бічер-Стоу «Хати́на дядька Тома» (1852), який відрізнявся особливою жорстокістю у поводженні з неграми); 2. жорстока, безпощадна людина; 3. Біблійні: *Dorcas* – 1. бібл. Доркас; ім'я жінки-християнки в «Новому Завіті», яка шила одяг і роздавала його бідним; 2. благодійниця; 4. Міфічні: *Daedalus* – 1. гр. міф. Дедал, батько Ікара – скульптор і будівничий, який спорудив лабіринт критському цареві Міносу; 2. скульптор, творець.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що специфіка власних імен є дійсно важливим питанням мовознавства та перекладознавства. Проблеми перекладу власних назв, імен і прізвищ є особливо актуальними для перекладачів, оскільки є еталоном відтворення іноземної мови та, насамперед, нашої рідної мови. Для правильної інтерпретації тексту недостатньо одного лише «мовного знання» – необхідні й певні знання про фрагмент дійсності, про який ідеться. Семантику певного слова і власного імені можна визначити, тільки врахувавши повною мірою сферу діяльності.

Встановлено, що топоніми власних імен мають онтологічні закладені характеристики, які зумовлюють їх функціонування як стилістично маркованих елементів тексту. Ці характеристики включають мовні та позамовні параметри символічного топоніма як лексичної одиниці, як-от, культурно-історичну і національну співвіднесеність топоніма через призму його семантики. Показано, що функціональні особливості символічних локальних і глобальних топонімів реалізуються у складі стилістичних прийомів алюзії, уособлення й антономазії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. *Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
2. Карабан В.І., Олійник Т.С. Етноспецифічність власних імен та передача їхніх антономастичних значень у перекладі. *Київський університет імені Тараса Шевченка. Вісник. Іноземна філологія*. 1998. Вип. 27. С. 25–27.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2000. 448 с.
4. Привалова М.И. Собственные имена и проблема омонимии. *Вопросы языкознания*, 1979. № 5. С. 56–68.
5. Соболева Т.А., Суперанская А.В. Товарные знаки. Москва : Высшая школа, 1986. 176 с.
6. Conveying the names of companies, corporations, firms. *Студопедия*. URL: https://studopedia.su/8_58785_CONVEYING-THE-NAMES-OF-COMPANIES-CORPORATIONS-FIRMS.html (дата звернення: 08.08.2021).
7. Names of companies, corporations, firms. *Инфопедия*. URL: <https://infopedia.su/6x3131.html> (дата звернення: 09.08.2021).